

KARL MARX

PROUDHONISTA

(KIRJE J. B. SCHWEITZERILLE)¹²

Lontoo, 24. tammikuuta 1865

Arvoisa herral!

Sain eilen kirjeen, jossa Te vaaditte minulta seikkaperäistä *Proudhonin* arvostelua. Ajan puute estää minua täyttämästä toivomustanne. Sitä paitsi minulla ei ole käsillä hänen *ainoatakaan* teostaan. Osoittaakseni Teille kuitenkin, että minulla on hyvää tahtoa, kyhäsin pikimmittäin lyhyen hahmotelman. Voitte sitä sitten täydentää, tehdä lisäyksiä, lyhennellä, sanalla sanoen tehdä mitä parhaaksi katsotte.*

Proudhonin ensimmäisiä kokeiluja en enää muista. Hänen oppilaskirjoituksensa »*Langue universelle*»¹⁴ osoittaa, miten kursailemattomasti hän ryhtyi käsiksi ongelmiin, joiden ratkaisemiseen hänellä ei ollut alkeellisimpiakaan tietoja.

Hänen ensimmäinen teoksensa »*Qu'est-ce que la propriété?*» on ehdottomasti hänen parhain teoksensa. Se on käänteentekevä, ellei sisältönsä uutuuden, niin ainakin sen uuden ja häikäilemättömän tavan puolesta, jolla toistetaan vanhaa. Hänen tuntemiensa ranskalaisten sosialistien ja kommunistien teoksissa ei tietysti vain arvosteltu kaikinpuolin »*propriété'tä*»¹⁵, vaan se jopa utooppisesti »*lakkautettiin*». Tässä kirjassa Proudhonin suhde Saint-Simoniin ja Fourier'hen on likimain samanlainen kuin Feuerbachin suhde Hegeliin. Hegeliin verraten Feuerbach on peräti köyhä. Hegelin *jälkeen* hän oli kuitenkin kehitykseen käänteentekevästi vaikuttanut mies, sillä hän nosti *etualalle* eräitä kristilliselle käsitykselle epämieluisia ja arvostelun menestykselle tärkeitä puolia, jotka Hegel oli jättänyt mystillisen clair-obscur'in¹⁶ peittoon.

* Olemme katsooneet parhaimmaksi julkaista kirjeen *ilman mitään muutoksia*. (*Social-Demokrat -lehden huomautus*.¹³)

** — omistusta. *Toim.*

*** — hämärän. *Toim.*

Tästä Proudhonin teoksesta uhkuu vielä voimakaslihaksinen tyyli, jos niin voidaan sanoa. Ja tämän tyylin katson sen pääansioiksi. Näkyy, että sielläkin, missä Proudhon vain kertoo vanhaa, se on hänelle itsenäinen löytö, että se, mitä hän puhuu, on hänelle itselleen ollut uutta ja hän arvostaa sen uudeksi. Ärsyttävä uhkamielisyys, jolla hän ahdistaa kansantaloustieteen »pyhimmistä pyhim-pää», teräväjärkiset paradoksit, joilla hän pilkkaa matalahenkistä porvarillista ymmärrystä, musertava arvostelu, pureva iva, siellä täällä ilmenevä syvälinen ja vilpitön suuttumus nykyisyyden in-hottavuutta kohtaan, vallankumouksellinen vakaumuksellisuus — kaikella tällä »*Qu'est-ce que la propriété?*» sähköisti lukijoita ja teki ensi kerran ilmestyttyään voimakkaan vaikutuksen. Tiukasti tieteel-lisessä poliittisen taloustieteen historiassa tämä kirja tuskin ansait-sisi mainintaa. Mutta sellaisilla sensaatioteoksilla on oma merkityk-sensä tieteessä samoin kuin kaunokirjallisuudessaakin. Otettakoon esimerkiksi *Malthusin* »*Population*». Ensi kerran ilmestyessään se ei ollut mitään muuta kuin *sensational pamphlet** ja lisäksi *plagiaat-tia* alusta loppuun asti. Ja miten voimakkaan vaikutuksen tuo ih-missukua häpäisevä *paskilli* silti tekil!

Jos Proudhonin kirja olisi edessäni, olisi helppoa muutamilla esimerkeillä näyttää hänen *alkuperäinen kirjoitustapansa*. Niissä kohdissa, joita hän itse pitää tärkeimpinä, hän jäljittelee *antinomioiden* käsittelyssä *Kantia* — tämä oli ainoa saksalainen filosofi, jonka hän tunsii silloin käännösten perusteella — ja syntyy selvä vaikutel-ma, että hänelle, samoin kuin Kantillekin, antinomien ratkaiseminen on jotain sellaista, mikä on ihmisjärjen »*tuolla puolella*», ts. mikä hänen omalle järjelleen jää epäselväksi.

Huolimatta kaikesta näennäisestä mullistavasta kumouksellisuu-desta jo »*Qu'est-ce que la propriété?*» kirjasta tapaa sen ristiriidan, että Proudhon toisaalta arvostelee yhteiskuntaa ranskalaisen palsta-tilallisen (myöhemmin *petit bourgeois'n***) katsantokannalta ja näi-den katsantokantojen valossa, mutta toisaalta soveltaa yhteiskuntaan sosialisteilta perimäänsä mittapuuta.

Jo itse otsikko viittasi kirjan puutteellisuuksiin. Kysymys oli asetettu niin väärin, että siihen oli mahdotonta antaa oikeaa vas-tausta. *Antiikkiset omistussuhteet* tulivat *feodaalisten* hävittämiksi, ja feodaaliset — *porvarillisten*. Itse historia oli siis näin muodoin suorittanut aikaisempien *omistussuhteiden* arvostelun. Se mitä Proudhon varsinaisesti käsitteli, oli *nykyinen porvarillinen omistus*. Kysymykseen: mitä se on? — voitiin vastata vain erittelemällä kriittisesti *kansantaloustiedettä*, joka käsittää näiden *omistussuhteiden* kokonaisuuden niiden reaalisessa muodossa, ts. *tuotantosuhteina*, eikä niiden *juridisessa* ilmauksessa *tahdollisina suhteina*. Mutta kun Proudhon sitoi nämä taloudelliset suhteet kokonaisuudessaan ylei-

* — sensaatiomainen häväistyskirjoitus. *Toim.*

** — pikkuporvarin. *Toim.*

seen juridiseen käsitteeseen »omistus», »*la propriété*», niin hän ei voinutkaan päästä sitä vastausta pitemmälle, jonka *Brissot* oli antanut jo ennen 1789 samoin sanoin samankaltaisessa teoksessa¹⁵: »*La propriété c'est le vol*»*.

Parhaassa tapauksessa siitä seuraa vain, että porvarillis-juridiset »*varkaus*»-käsitteet sopivat myös porvarin omaan »*rehelliseen*» tuloon. Toisaalta, koska »*varkaus*» omistuksen väkivaltaisena loukkauksena *edellyttää omistusta*, Proudhon meni sekaisin kaikenlaisissa, hänelle itselleen epäselvissä *todellista porvarillista omistusta* koskevissa järjelyissään.

Oleskellessani Pariisissa 1844 jouduin henkilökohtaiseen kosketukseen Proudhonin kanssa. Mainitsen siitä tässä, koska minäkin olen tietystä määrässä syyppää hänen »*sophistication'insä*», joksi englantilaiset nimittävät kauppa-artikkelien väärentämistä. Pitkien, usein läpi yön kestäneiden kiistojen aikana saastutin hänet hänen suureksi vahingokseen hegeliläisyydellä, jota hän saksan kieltä taitamattomana ei kuitenkaan voinut kunnollisesti tutkia. Jouduttuani karkotetuksi Pariisista herra *Karl Grün* jatkoi alkamaani työtä. Saksalaisen filosofian opettajana tällä oli minuun verrattuna vielä se etu, ettei hän itse ymmärtänyt siitä mitään.

Vähää ennen hänen toisen suuren teoksensa »*Philosophie de la misère* etc.» ilmestymistä Proudhon itse tiedotti siitä minulle hyvin seikkaperäisessä kirjeessä, jossa on mm. seuraavat sanat: »*J'attends votre férule critique*»**. Ja todellakin, tuo arvostelu ryöpsähti pian hänen niskaansa (kirjassani »*Misère de la philosophie* etc.», *Paris* 1847) sellaisessa muodossa, että se teki ainiaaksi lopun ystävydestämme.

Tästä sanotusta näette, että kirjassaan »*Philosophie de la misère ou Système des contradictions économiques*» Proudhon oikeastaan ensi kerran antoi vastauksen kysymykseen: »*Qu'est-ce que la propriété?*» Tosiaankin, vasta ensimmäisen kirjansa ilmestymisen jälkeen Proudhon alkoi taloudelliset tutkimuksensa; hän havaitsi, että hänen tekemäänsä kysymykseen ei voida vastata *haukkumisella*, vaan ainoastaan *erittelemällä* nykyaikaista *kansantaloustiedettä*. Samalla hän yritti esittää dialektiisesti taloudellisten kategorioiden järjestelmän. *Kantin* ratkaisemattomien »*antinomioiden*» tilalle piti nyt astua kehityksen välineeksi *Hegelin* »*ristiriidan*».

Hänen kaksiosaista, paksua teosta koskevan arvosteluni Te löydätte vastausteoksestani. Siinä olen mm. osoittanut, kuinka vähän Proudhon on perehtynyt tieteellisen dialektiikan salaisuuksiin ja kuinka hän toisaalta yhtyy spekulatiivisen filosofian illuusioihin vääntäessään *taloudelliset kategoriat* ennestään oleviksi, *ikuisiksi aatteiksi* sen sijaan että käsittäisi ne *aineellisen tuotannon määrättyä kehitysasetta* vastaavien *historiallisten tuotantosuhteiden teoreetti-*

* — »Omistus on varkautta». *Toim.*

** — »Odotan ankaraa arvosteluanne». *Toim.*

seksi ilmaukseksi ja kuinka hän tuota kiertotietä palaa jälleen porvarillisen taloustieteen kannalle.*

Osoitan edelleen vielä, kuinka hän peräti riittämättömästi ja jopa suorastaan koulupoikamaisesti tuntee kansantaloustieteen, jota on ryhtynyt arvostelemaan, ja kuinka hän yhdessä utopistien kanssa tavoittelee niin sanottua »tiedettä», jonka avulla voitaisiin keksiä a priori** kaava »sosiaalisen ongelman ratkaisemiseksi», sen sijaan että ammentaisi tiedettä historiallisen liikkeen kriittisestä tiedostamisesta, liikkeen, joka itse luo vapautuksen aineelliset edellytykset. Vastausteoksessani osoitan erikoisesti, kuinka epäselviksi, vääriksi ja puolinaisiksi jäävät Proudhonin käsitykset kaiken perustasta — vaihtoarvosta; sen takia hän näkee Ricardon arvoteorian utopissessa tulkinnassa uuden tieteen perustan. Päätelmäni hänen yleisestä katsantokannastaan esitän yleiskohdittain seuraavasti:

»Jokaisella taloudellisella suhteella on hyvä ja huono puolensa — se on ainoa kohta, jossa herra Proudhon ei itseään kumoa. Hyvän puolen tuovat hänen mielestään esiin taloustieteilijät; huonon puolen taas paljastavat sosialistit. Taloustieteilijöiltä hän ottaa ikuisten suhteiden välttämättömyyden; sosialisteilta hän ottaa sen illuusion, että kurjuudessa nähdään vain kurjuus (sen sijaan että siinä nähtäisiin vallankumouksellinen, hajottava puoli, joka kukistaa vanhan yhteiskunnan***). Hän on samaa mieltä kumpienkin kanssa yrittäen samalla nojautua tieteen auktoriteettiin. Tieteen hän rajoittaa teellisen kaavan surkeisiin mittoihin; hän on mies, joka tavoittelee kaavoja. Näin muodoin herra Proudhon imartelee itseään luullessaan ottaneensa arvostelun alaiseksi sekä kansantaloustieteen että kommunismin, mutta itse asiassa hän on niitä kumpaakin alempana. Hän on taloustieteilijöitä alempana, koska luulee, että maagisen kaavan omaavana filosofina hänen ei tarvitse syventyä puhtaasti taloustieteellisiin yksityisseikkoihin; hän on sosialisteja alempana, koska hänellä ei ole riittävästi miehuullisuutta eikä myöskään riittävästi ymmärrystä kohotakseen, vaikkapa mietiskelyssä, porvarillisen näköpiirin yläpuolelle...

Tieteen miehenä hän haluaa leijailla porvarien ja proletaarien yläpuolella, mutta hän on vain pikkuporvari, joka horjuu alinomaa pääoman ja työn välillä, kansantaloustieteen ja kommunismin välillä.»****

* »Sanoessaan, että olemassaolevat suhteet — porvarillisen tuotannon suhteet — ovat luonnollisia, taloustieteilijät antavat siten ymmärtää, että ne ovat nimenomaan niitä suhteita, joiden vallitessa rikkaus luodaan ja tuotantovoimat kehittyvät luonnonlakien mukaisesti. Itse nämä suhteet ovat siis ajan vaikutuksesta riippumattomia luonnon lakeja. Ne ovat ikuisia lakeja, jotka tulevat aina hallitsemaan yhteiskuntaa. Näin muodoin tähän saakka on historia ollut, mutta nyt sitä ei enää ole.» (Ks. teokseni 113. sivua.)

** — ennakoita, ennen kokemusta, lähtien abstraktisesta mietelmästä. *Toim.*

*** Sulkeissa olevan lauseen on Marx lisännyt tähän kirjoitukseen. *Toim.*

**** Sama, ss. 119, 120. *Toim.*

Niin ankaralta kuin tämä tuomio kuulostaakin, allekirjoitan nytkin sen jokaisen sanan. Mutta samalla muistettakoon, että siihen aikaan, kun julistin Proudhonin kirjan pikkuporvarillisen sosialismin säännöskokoelmaksi ja todistin sen teoreettisesti, taloustieteilijät ja sosialistit julistivat Proudhonin pannaan ultravallankumouksellisenä. Sen vuoksi en myöhemminkään yhtynyt niihin, jotka huusivat, että hän on »*kavaltanut*» vallankumouksen. Se ei ollut hänen syynsä, jollei hän heti alusta pitäen sekä muiden että itsensäkin väärin ymmärtämänä täyttänyt perusteettomia toiveita.

Kirjassa »*Philosophie de la misère*» Proudhonin esitystavan kaikki puutteet pistävät silmään hyvin epäedullisesti muodostaen vastakohtan teokselle »*Qu'est-ce que la propriété?*». Tyyli on usein ampoulé* kuten ranskalaiset sanovat. Pöyhkeä spekulatiivinen mongerus, jonka pitäisi olla muka saksalaista filosofista esitystapaa, alkaa säännöllisesti siellä, missä gallialainen järjen terävyys pettää. Kerskaileva, omahyväinen, mainostava sävy, varsinkin ikävyyttä laverteleminen »tieteestä» ja teennäinen pöyhkeily sillä suorastaan vihlovat korvaa. Vilpitön hartaus, joka huokuu hänen ensimmäisestä teoksestaan, korvataan tämän kirjan tietyissä kohdissa jatkuvasti kuumeisen kiihkeällä paatoksella. Sitä paitsi siinä on itseoppineen avutonta ja inhottavaa pyrkimystä kerskailla tieteellisyydellään, itseoppineen, jonka synnynnäinen ylpeys ajattelunsa omaperäisyydestä ja itsenäisyydestä on jo murtunut ja joka nyt nousukkaana tieteessä kuvittelee, että hänen pitää pöyhkeillä sillä, mikä hän ei ole ja mitä hänellä ei ole. Sitten se pikkuporvarin ajatustapa, kun hän hyökkää sopimattoman karkeasti, tyhmästi, pinnallisesti ja suorastaan väärin sellaista miestä kuin *Cabet'ta* vastaan, joka ansaitsee kunnioitusta Ranskan proletariaatin liikkeessä esittämänsä osan vuoksi, mutta sitä vastoin esimerkiksi *Dunoyer'ta* kohtaan (olihan tämä tosin »valtionneuvos») hän on hyvin kohtelias, vaikka tuon Dunoyer'n koko merkitys on siinä koomillisessa vakavuudessa, jolla hän paksussa kolmiosaisessa ja sietämättömän pitkäveteisessä teoksessaan¹⁶ saarnaa rigorismia, jota Helvétius luonnehtii seuraavasti: »*On veut que les malheureux soient parfaits*» (»Onnettomilta vaaditaan täydellisyyttä»).

Helmikuun vallankumous¹⁷ oli ajan puolesta Proudhonille todellakin kovin sopimaton, sillä hänhän oli juuri muutamia viikkoja ennen sitä todistanut kumoamattomasti, että »*vallankumousten aikakausi*» on ainoa mennyt ohi. Hänen puheensa kansalliskokouksessa, niin vähäistä kyseessä olevien olosuhteiden ymmärtämistä kuin se todistikin, ansaitsee täyden tunnustuksen.¹⁸ Kesäkuun kapinan¹⁹ jälkeen se oli mitä miehuullisin teko. Sillä oli sitä paitsi se myönteinen seuraus, että Proudhonin ehdotuksia vastustavassa vastauspuheessaan²⁰, joka julkaistiin sitten erikoisena kirjasena, herra *Thiers* osoitti koko Euroopalle, millä lapsenkatekismusjalustalla

* — mahtipontista. *Toim.*

seisoi tuo Ranskan porvariston henkinen tukipylväs. Herra Thierisiin verrattuna Proudhon todellakin kasvoi vedenpaisumuksenedeliseksi kolossiksi.

Proudhonin keksimät »*crédit gratuit*»* ja siihen pohjautuva »*kansanpankki*» (»*banque du peuple*») olivat hänen viimeisiä taloustieteellisiä »urotöitään». Kirjassani »*Zur Kritik der politischen Oekonomie*», *Heft 1*, Berlin 1859 (p. 59—64) todistetaan, että hänen katso mustensa teoreettinen perusta sai alkunsa siitä, että hän ei tuntenut porvarillisen kansantaloustieteen perusaineiksia, nimittäin *tavaroiden* suhdetta *rahaan*, kun taas käytännöllisenä päällysrakenteena oli vanhempien ja paljon paremmin laadittujen suunnitelmien yksinkertainen toistaminen. Että luottotoiminta on edistänyt omaisuuden siirtymistä luokan käsistä toisen luokan käsiin kuten esim. Englannissa 1700-luvun alussa ja sittemmin taas 1800-luvun alussa ja että tietyissä taloudellisissa ja poliittisissa oloissa se saattaa edistää proletariaatin vapautumisen jouduttamista, sitä ei voida epäillä vähäkään ja se on itsestään selvää. Mutta läpeensä *poroporvarillista* mielikuvitusta on pitää *korkoa tuottavaa pääomaa pääoman perusmuotona* ja yrittää tehdä erikoisesta luoton käytöstä, koron näennäisestä poistamisesta, yhteiskunnallisen uudistamisen perusta. Ja todellakin havaitsemme, että tätä mielikuvitusta kehittivät yksityiskohdaisesti jo *1600-luvun englantilaisen pikkuporvariston taloudelliset ideologit*. Proudhonin polemiikki Bastiat'n kanssa (1850) korkoa tuottavasta pääomasta²¹ on paljon alempana kuin »*Philosophie de la misère*». Hän saa aikaan sen, että Bastiat'kin lyö hänet, ja nostaa hullunkurisen metakan joka kerta, kun vastustaja antaa hänelle iskun.

Muutamia vuosia sitten Proudhon kirjoitti kilpakirjoituksen »*Verot*» — muistaakseni Lausannen hallituksen julistamaan kirjoituskilpailuun. Siinä ei ole enää jälkeäkään nerokkuudesta. Jäljellä ei ole muuta kuin *petit bourgeois tout pur*.**

Mitä tulee Proudhonin poliittisiin ja filosofisiin teoksiin, niin kaikissa niissä tulee esiin se sama ristiriitainen, kaksinainen luonne kuin hänen taloudellisissakin tutkimuksissaan. Sitä paitsi niillä on vain paikallinen, Ranskaan rajoittuva arvo. Mutta hänen hyökkäyksillään uskontoa, kirkkoa jne. vastaan oli kuitenkin suuri paikallinen merkitys aikana, jolloin ranskalaiset sosialistit katsoivat sopivaksi pitää uskonnollisuutta paremmuutenaan 1700-luvun porvarilliseen voltairelaisuuteen ja 1800-luvun saksalaiseen jumalattomuuteen verrattuna. Kun Pietari Suuri voitti barbaarisuudella Venäjän barbaarisuuden, niin Proudhon teki parhaansa voittaakseen fraseologialla ranskalaisen fraseologian.

Ei ainoastaan huonoiksi teoksiksi, vaan halpamaisuudeksi, kuitenkin pikkuporvarillista katsantokantaa vastaavaksi halpamaisuudeksi, on katsottava hänen teoksensa »*Coup d'état*», jossa hän keimai-

* — ilmainen luotto. *Toim.*

** — aidoin pikkuporvari. *Toim.*

lee Louis Bonapartelle ja yrittää itse asiassa tehdä tämän kelvolliseksi ranskalaisille työläisille, ja hänen viimeinen *Puolaa* vastaan tähdätty teoksensa²², jossa hän tsaarin mieliksi osoittaa kretiinin kyynillisyyttä.

Froudhonia on verrattu usein *Rousseau'hon*. Mikään ei voi olla virheellisempää. Hän muistuttaa enemmänkin *Nic[olas] Linguet'ta*, jonka kirja »*Théorie des loix civiles*» on muuten varsin nerokas teos.

Proudhon oli luonnostaan taipuvainen dialektiikkaan. Mutta kun hän ei koskaan käsittänyt todella tieteellistä dialektiikkaa, hän päätyi vain sofistiikkaan. Itse asiassa tämä johtui hänen pikkuporvarillisesta katsantokannastaan. Pikkuporvari on niin kuin historioitsija *Raumerkin* kokoonpantu puolesta ja toisesta. Sellainen hän on taloudellisissa etupyyteissään ja *siitä syystä* myös politiikassaan, uskonnollisissa, tieteellisissä ja taiteellisissa katsomuksissaan. Sellainen hän on moraalisissaan, sellainen hän on in everything*. Hän on olennoitunut ristiriita. Ja jos hän sen lisäksi on älykäs mies, kuten Proudhon, niin hän oppii pian pelaamaan omilla ristiriitaisuuksillaan ja muuttamaan ne asianhaarojen mukaisesti kummallisiksi, kirkuviksi, väliin skandaalimaisiksi, väliin loistaviksi paradokseiksi. Tieteellinen puoskarointi ja poliittinen sopeutuvaisuus liittyvät erottamattomasti sellaiseen katsantokantaan. Sellaisten henkilöiden ainoaksi kannustavaksi vaikuttimeksi jää vain *turhamaisuus*, ja heitä, kuten kaikkia turhamaisia ihmisiä, kiinnostaa enää vain hetkellinen menestys, sensaatio. Näin menetetään kiertämättömästi se yksinkertainen moraalinen tahdikkaus, joka aina piti esimerkiksi Rousseau'n loitolla kaikenlaisesta, jopa näennäisestäkin kompromissista olemassaolevan vallan kanssa.

Kenties jälkimaailma luonnehtii tämän ranskalaisuuden myöhemmän vaiheen siten, että Louis Bonaparte oli sen Napoleon ja Proudhon — sen Rousseau-Voltaire.

Saatte nyt itse ottaa kannettavaksenne vastuun siitä, että Te näin pian tämän miehen kuoleman jälkeen panitte minut hänen kuolemanjälkeisen tuomarinsa osaan.

Teitä kunnioittaen *Karl Marx*

*Kirjoitettu 24. tammikuuta
1865*

*Julkaistu »Social-Demokratin» 16., 17.
j.c. 18. n:o:ssa 1., 3. ja 5. helmikuuta
1865*

*Julkaistaan sanomalehden
tekstin mukaan*

*Suomennos otettu Marxin—Engelsin Va-
lituista teoksista, Petroskoi 1958, I osa,
ss. 335—342*

* — kaikessa. *Toim.*